HAKKÂRİ KİLİMCİLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Muhammed Mustafa GÜLDÜR[1], Zekiye ŞENTÜRK[2]

ÖZET

El sanatları, milletlerin kültürünü gelecek kuşaklara aktaran ve milletleri birbirinden ayıran önemli unsurlardan bir tanesidir. El sanatları milletlerin gelenek, görenek ve yaşam tarzlarını yansıtmada büyük rol oynarlar. Bu nedenle milletler el sanatlarına büyük önem vermekte ve el sanatlarını geçmişten geleceğe uzanan bir kültür hazinesi olarak korumaktadırlar. El sanatlarını çeşit olarak zenginleştirmeye, korumaya ve geliştirmeye çalışmaktadırlar. Ülkemizde el sanatları açısından oldukça zengin çeşitliliğe ve önemli miktarda üretim miktarına sahiptir (Yazıcıoğlu ve Tezel, 1997, s.1). Ülkemizde yapılan el sanatları içerisinde kilim üretimi önemli yer tutmaktadır. Kilim üretiminin yapıldığı merkezlerden bir tanesi Hakkâri ilimizdir.

Hakkâri bölgesi kilim motifleri diğer bölgelerimizde olduğu gibi doğadan etkilenerek oluşturulmuştur. Bölge insanı doğada bulduğu bir takım işaretler, hayal edebildiği imgeleri, sözle ifade edemediklerini, korkularını, sevinçlerini, üzüntülerini, her birine isim vererek dokuduğu kilime motif olarak işlemiştir.

Günümüzde kilimcilik genellikle sanatsal amaçlı ve turizme yönelik yapılmaktadır. İnsanlar bu uğraşıdan para kazanmaktadır. Günümüzün dekorasyon modası oryantalizme yatkın olduğundan kilim ve benzer teknikteki dokumalar; yaygı, kanepe örtüsü ve kaplama malzemesi ya da kapı perdesi, yastık, minder, hatta araba koltuk örtüleri gibi yeni ürün çeşitleri olarak kullanılmaktadır.

Kilim dokumacılığı hem yörenin folklorik bir özelliği olarak korunup yasatılması hem de Hakkâri için önemli bir iktisadi faaliyet olması dolayısıyla üzerinde durulması gereken bir konudur. Yurt içi ve yurt dışı fuar, sergi vb. organizasyonlarda yer verilerek ve ürün çeşidinin arttırılması ile Hakkâri kilimciliğinin gelişmesine katkıda bulunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kilim, dokuma, Hakkâri, ekonomi.

[1]Dr., Ankara Üniversitesi, Beypazarı MYO, muhammed.mustafa.guldur(at)ankara.edu.tr
[2] Öğr. Gör., Gazi Üniversitesi, Polatlı Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, z.reyhan53(at)gmail.com

A RESEARCH ON HAKKARI RUG WEAVING

ABSTRACT

Handicrafts are one of the most important elements that transfer national culture to the future generations and distinguish nations from each other. Handicrafts play a major role in reflecting nations' traditions, customs and lifestyles. Therefore nations attaches great importance to the handicrafts and embraces it as the cultural treasure of the past to the future and try to enrich, protect and enhance. Our country has a great diversity in handicrafts and significant production volume (Yazıcıoğlu ve Tezel, 1997, s.1). Rugs take an important place in handicrafts in our country and Hakkari is one of the cities that produce rugs.

In Hakkari the rug patterns are influenced by the nature. The natives who weave carpet use motives they named after the certain signs from nature, figures they imagine, fears they can not verbalize, joys and sorrows.

Today rug weaving is in general done for artistic purposes and tourism. People can make money from rug weaving. Nowadays decoration trends tend to be orientalist as a result rugs and similar weaving techniques are used as beams, sofa covers, door or curtain coating, pillows, mattresses an deven car seat covers.

Rugs should be focused on for being both a local folkloric symbol and an important resource of income for Hakkari. Allowing more Hakkari Rugs in both domestic and international fairs, exhibitions and expanding product range will contribute the advencement help Hakkari Carpet Industry.

Keywords: Rugs, weaving, Hakkari, economics

Giriş

Kilim tersi ve yüzü bir olan atkı yüzlü bir dokumadır. Kilim dokuma tekniğinde, motiflerin bulunduğu belirli alanlarda, renkli atkı ipliği çözgülerin bir altından bir üstünden geçerek bir başka motifin sınırına kadar gider ve buradan döner. Böylece aynı renkteki atkı iplikleri çözgü ipliklerinin arasından kendi desen alanında gidip gelerek motifleri oluşturur. Uygulanan motifin bir tarafından diğer tarafına açılan ağızlıktan atkı ipliği geçirildikten sonra atkılar bol bırakılarak kirkitle aşağıya doğru vurularak sıkıştırılır. Bu nedenle atkı iplikleri çözgü ipliklerini kapatır. Kilim dokumalar çözgü iplikleri arasından geçen atkı ipliklerinin belirli motif alanlarında gidip geri dönerken, farklı renklerdeki motiflerin birleşme yerinde oluşturdukları görüntüye ve uygulanan tekniğe göre değişik şekillerde isimlendirilirler (Onuk, Akpınarlı ve Ortaç, 1998, s. 10). Bunları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;

1. İlikli kilim
2. Desen sınırları eğik olan kilimler
3. Normal atkı ipliklerinin arasına ek atkı iplikleri sıkıştırılan kilimler
4. Çift kenetleme ile yapılan kilimler
5. Eğri atkılı kilimler
6. Eğri atkılı kontur kilimler

Kilimlerde yukarıda sayılan tekniklerden yalnızca biri veya bir kaçı bir arada uygulanmış olabilir (Aytaç, 1989, s. 71). Geçmişten günümüze ulaşmış tekstil ürünleri incelendiğinde farkı tekniklerde yapılmış kilim örneklerine rastlanmaktadır. Türk kilim dokumacılığı M.Ö II. ve I. yüzyıllarda tarihlendirilen Pazırık Kurganlarından çıkan kilim örneklerinden de (Tekçe, 1993) anlaşılacağı gibi Orta Asya'dan günümüze kadar yapılagelmiştir. 13.yy'da Selçuklular döneminde Saray Nakkaşları tarafından hazırlanan desenlerle dokunmuş Beyşehir Camii, Sivas Divriği Camii kilimleriyle gelişme göstermiştir. Osmanlı döneminde Saray çevresinde aynı gelişme devam etmiştir (Erbek, 1990, s.1). Halk sanatı olarak yöresel el sanatlarımızdan biri olarak kilim dokumacılığı geçmişten günümüze ülkemizin her köşesinde çeşitli örnekler vermiştir. Sivas, Konya, Kırşehir, Gaziantep, Hakkâri gibi kilimcilik merkezlerinde bizzat meslek olarak ta sürdürülmektedir.

Kilim üretim merkezlerinden birisi olan Hakkâri, Güney Doğu Anadolu Bölgesinin en uç noktasında yer alan, M.Ö 7000 yıllarından beri çeşitli kavimlere yerleşim yeri oluş bir ilimizdir. 640 yıllarında Hz. Ömer'in Halifeliği sırasında Müslüman Araplar tarafından fethedilmiştir. Bir dönem Abbasiler tarafından idare edilen bölge; XI. Yy'da Selçuk Türkleri tarafından alınmıştır. Daha sonra sırası ile bölgeye Musul Atabeyleri, İlhanlılar, Celaliler, Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Sefeviler

hakim olmuştur. Osmanlıların egemenliği altına Yavuz Sultan Selim Han döneminde giren bölge, Van vilayetine bağlı bir sancak merkezi iken, Cumhuriyetin ilanından sonra 4 Ocak 1936 yılında il yapılarak bugünkü statüsüne getirilmiştir (Alikılıç, 2010, S. 57-76).

Hakkâri ili ülkemizin en önemli kilim üretim merkezlerinden bir tanesidir. Hakkâri'de yüzlerce yıldır yapılagelen kilimler hala özelliklerini kaybetmeden üretilmektedir. Bu çalışma günümüzde yapılan Hakkâri Kilimlerini gelecek kuşaklara aktarması açısından önemlidir. Çalışmada literatür taraması yapılmış, kilimleri dokuyan kişilerle görüşmeler yapılarak Hakkâri kilimciliği hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Yörede kilim dokuma geleneği araştırılarak desen, renk ve kompozisyon açısından incelenmiştir. Elde edilen bilgiler ışığında ilde en çok üretilen Sine, Çılgül, Gülsarya, Şamari, Lüleper, Gülhazar, Gülgever, Şimkubik ve Herki adı verilen kilimler inceleme konusu olarak ele alınmıştır.

Hakkâri Kilimleri

Yöre kilimleri, pek çok Anadolu halı ve kilimi gibi oldukça köklü bir geçmişe sahip zengin bir kültürün ürünüdür. Kilimlerde yerel motiflerin yanı sıra çeşitli kültürlerin sentezi olan motiflerde yaygın olarak islenmekte olup her kilimin adı yörenin sosyokültürel hayatını yansıtan birer işaret özelliğindedir. Hakkâri'de dokumacılığın gelişmesinde küçükbaş hayvancılığın yörede yaygın bir faaliyet olmasının önemli payı vardır. Bununla birlikte el yapımı ipin zahmetli ve uzun bir emeğin ürünü olması, yeni neslin yün eğirme gibi geleneksel faaliyetlere fazlaca rağbet etmemesi fabrikasyon ipe yönelmesine neden olmaktadır. Saf yünden imal edilmiş olan ipler çileler haline getirilerek boyama aşamasına geçilir. Doğal bitki örtüsünün kültürel bir ürün olan kilimlere yansıması çilelerin boyanması aşamasında karşımıza çıkmakta ve yörenin floristik zenginliğini ortaya koymaktadır (Şahin, 2013, s. 491).

Yörede yetiştirilen koyunyünü elyafından çözgü ve renkli atkı iplikleri üretmektedir. Çift bükümlü atkı iplikleri doğal boyama yöntemi kullanılarak boyanmaktadır. Kök boya bitkisi (Rimas) köklerinden kırmızıdan bordoya kadar farklı tonlar, ceviz kabuğundan siyahtan kızıl kahveye değişen tonlar, agirot çiçeğinden sarı ve mavi renk elde edilmektedir (Anonim, 1994, S. 2).

Fotoğraf 1. Kök boya ile boyanmış iplik çeşitleri (Fotoğraf Mehmet Taş, 2014)

Hakkâri kilimlerinde en çok kullanılan renkler kırmızı, bordo, lacivert, kahverengi, siyah ve beyazdır. Yeşil, sarı ve mavi renkler ise tali renkler olarak kullanılmaktadır. Teknik olarak Hakkâri kilimleri geleneksel ince dokuyu devam ettirmektedir. Çözgü iplikleri arasından her motif için bir alt bir üst gidip gelen atkı iplikleri yanında, motif sınırlarını belirleyen (Kontur) kontrast renkte sınır atkısı ipliği de sarma tekniğinde uygulanmaktadır. Kilimlerin teknik özelliklerine baktığımızda kilim kalitesini belirleyen temel özellik çözgü ve atkı sıklığıdır. 1 dm.'de çözgü sıklığı 38 – 42 arasında ve 230 motif atkısı ip bulunmaktadır (Anonim, 2004, s. 168) ve (Yalçın, 2010, s.159).

Hakkâri Kilimlerinde Kullanılan Malzeme ve Teknikler

Hakkâri kilimlerinin üretiminde çözgü ve atkılarında yün kullanılmıştır. Eski kilimlerde elde eğirilmiş ipler kullanılırken, yeni kilimlerin bazılarında fabrika ya da İran'dan getirilmiş yün iplerin, nadiren de elde eğirilmiş iplerin kullanıldığı görülmektedir (Karahan, 2004, s. 111). Yapılan kilimler, demir dikey ("Tevin" tezgâhın yöresel adı) tezgâhlarda tek parça olarak ve ilikli dokuma tekniğinde üretilmektedir (Anonim, 2012).

Fotoğraf 2. Hakkâri kilim tezgâhı ve dokunmuş kilim örneği (Fotoğraf Mehmet Taş, 2014)

Hakkâri Kilimlerinde Kullanılan Motifler ve Özellikleri

Hakkâri bölgesi kilim motifleri diğer bölgelerimizde olduğu gibi doğadan etkilenerek oluşturulmuştur. Bölge insanı doğada bulduğu bir takım işaretler, hayal edebildiği imgeleri, sözle ifade edemediklerini, korkularını, sevinçlerini, üzüntülerini, her birine isim vererek dokuduğu kilime motif olarak işlemiştir. Hakkâri kilimlerindeki motifler, desenler ve renkler, dokuyan insanın duygularını, düşüncelerini, sanatsal beğenilerini ve o andaki ruh halini aktarma aracı olmuştur. Dokuyan kadın o anda dile getirmediği, açıkça anlatmadığı duygularını isteklerini adeta kâğıda döker gibi işler. Örneğin bu motifler içerisinde en çok rastlanılan "kurtayağı" ve "akrep" motifleriyle korkularını; "kuşlar" ve "çiçeklerle" sevgiyi, aşkı, bereketi, üretkenliği; "koçboynuzu" motifiyle kavgalarını, erkeklerden beklenilen yiğitliği; "gelin kız" motifi ile kısmet ve üretkenliği; "hayat ağacı" motifi ile ise ölümsüzlüğü simgelemişlerdir. Bunun gibi birçok duygu ve düşünce değişik motifler ve sembollerle anlatılmaya çalışılmıştır (Yalçın, 2010, s. 159).

Koç Boynuzu Motifi: Antikçağ insanları için boğa, cüssesi ve vahşiliği ile güçlülüğün, etkileyici çiftleşmesiyle doğurganlığın, sabana karşı koşulması ve çiftçilere yardım etmesiyle bereketin sembolü olmuştur. Devamlı tehdit altında olduğunu düşünen insanoğlu, bu tehditlerden korunmak için, bu büyük hayvanın koruyucu bir tılsım olarak taşınmasının ya da işlenmesinin zor olmasından dolayı, boğanın boynuzlarını koruyucu amaçlı kullanmış, bunu evinin kapısının üstüne asmış, muska olarak üstünde taşımıştır (Erbek, 2006).

Şekil 1. Koçboynuzu motifleri (Erbek, 2006)

Eli Belinde Motifi: Dişiliğin simgesidir. Sadece analık ve doğurganlığı değil, ayni zamanda uğur, bereket, kısmet, mutluluk ve neşeyi de sembolize eder. (Erbek, 2006).

Şekil 2. Eli belinde motifi (Erbek, 2006)

Bereket Motifi: Bereket ve uğur sembollerinin kullanılmasının amacı; sonsuz mutluluk dileğini ifade etmektir ve bu isteği dile getirmek için koç, boğa, geyik, yılan (bazı türleri), koyun gibi hayvanlar kullanılır. Anadolu dokumalarında genellikle koçboynuzu ve eli belinde motifleri ile bir arada yorumlanmakta olan bu motif; evlilik, çiftleşme, üreme gibi kadın erkek ilişkilerine dair anlamlar içermekte, doğanın yeniden canlanmasını simgelemektedir (Anonim, 2012).

Şekil 3. Bereket Motifleri (Erbek, 2006)

Kurt Ağzı (Kurt İzi, Canavar Ayağı) Motifi: İlk insanlar vahşi hayvanlar, şimşekler, fırtınalar, depremler gibi doğal afetlerden korkmuşlar ve bunlardan korunmak amacıyla kurt dişi, yılan kemiği, akrep kuyruğu gibi hayvan parçalarını üstlerinde taşımışlar, dokumalarda da bu mantığın uzantısı olarak vahşi hayvanların stilize edilmiş motiflerinden yararlanmışlardır. Yiğitlik, doğru sözlülük, güvenlik, bereket, kahramanlık, güç ve erkeklik sembolü olarak da dokumalarda yer almaktadır (Erbek, 2006).

Şekil 4. Kurtağzı motifi (Erbek, 2006)

Yılan Motifi: Anlaşılmaz, gizemli ve sıra dışı sürüngen bir hayvan olan yılan; hayatın kendisini sembolize eder. Yılan doğa oluşumunun başındaki, en eski tanrı olarak bilinir ve doğa güçlerine sahip olduğuna inanılır. Yılan motifi

dokumalarda; kuvveti, ölümsüzlüğü ve dünyanın yaratılışını sembolize eden önemli bir motif olarak görülür ve yaşamı koruyan motifler arasında yer alır (Erbek, 2006).

Şekil 5. Yılan motifleri (Erbek, 2006)

Akrep Motifi: Anadolu dokumalarındaki akrep motifi dışarıdan gelebilecek kötülüklere karşı korunma amacıyla kullanılan motiflerden biridir ve sembolik olarak şeytanın ruhunu temsil eder. Düşman saldırılarına karşı koruyucu olduğuna da inanılır (Anonim, 2012).

Şekil 6. Akrep motifi (Erbek, 2006)

El, Parmak ve Tarak Motifleri: Beynimizden gelen yönlendirmeleri uygulayan el, kuvvet ve faydanın sembolüdür. Tarih öncesi dönemlerde insanların ellerini boyaya batırıp duvara basmasıyla veya elin ayasını duvara dayayıp etrafını boyayarak oluşturduğu el, büyüsel bir motif olarak karşımıza çıkar. İslamiyet'te özellikle dokumalarda mihrabın iki tarafında Tanrı'ya açılan eller, Peygamber ve ailesi, Hz. Muhammed ve dört halife, beş vakit namaz ve İslam'ın beş şartı gibi sembolik anlamlar taşıyarak kullanılmaktadır (Erbek, 2006)

Şekil 7. El, parmak ve tarak motifleri (Erbek, 2006)

Muska Motifi: Belli özelliklere sahip kimselerde bulunduğuna inanılan özellikle savunmasız veya göz alıcı insanlara, mala, mülke hatta cansız nesnelere zarar veren, bakışlardan fırlayan çarpıcı ve öldürücü bir kuvvet olarak tanımlanan nazara karşı korunma amacıyla kullanılan motiflerdendir. Rengi ve biçimi gözü andıran her nesne, ya olduğu gibi ya da bazı ek öğelerle birlikte nazarı uzaklaştırıcı motif olarak dokumalarda yer almıştır. Genel olarak geometrik bir form olan eşkenar üçgenle sembolize edilmektedir (Anonim, 2012).

Şekil 8. Muska motifi (Erbek, 2006)

Kuş Motifi: Birbirinden farklı anlamlar taşımasından dolayı, dokuma sanatında kuş motifinin önemli bir yeri vardır. Kuş bazen mutluluk, sevgi bazen de ölen kişinin ruhunu yansıtmaktadır. Kuvvet ve kudreti simgelediği gibi ölümü de simgelemektedir (Erbek, 2006).

Şekil 9. Kuş motifi (Erbek, 2006)

Pıtrak Motifi: Pıtrak tarlalarda bulunan, dikenleriyle insanların ve hayvanların tüylerine yapışan bir bitkidir. Pıtrağın üzerindeki dikenlerin kötü gözü uzaklaştırdığına inanan Anadolu insanı, onu nazarlık motifi olarak kullanmıştır. "Pıtrak gibi" deyimi ile çokluk belirtilerek, bereketli olmaları için un çuvallarında, tandır örtülerinde, ekmek üstüne kapanan cicim dokumalarında sıkça kullanılmıştır (Erbek, 2006).

Şekil 10. Pıtrak Motifi (Erbek, 2006)

Göz Motifi: Kötü niyetli bir bakışın gözle uzaklaştırılabileceği düşüncesinden hareketle el motifinden sonra nazara karşı en fazla kullanılan motif gözdür. İnsanları dışarıdan gelecek kötü niyetli bakışlardan korunmak amacıyla kullanılan motif, geometrik üçgen, kare, eşkenar dörtgen, haç ve yıldız şeklinde, günlük yaşamda kullanılan dokumalarda karşımıza çıkmaktadır (Anonim, 2012).

Şekil 11. Göz motifi (Erbek, 2006)

Çengel Motifi: Çengel motifi, Anadolu dokumalarında özellikle kilim ve halıda çok sık kullanılan bir motiftir. Kötü gözün etkisini yok etmek amacıyla kullanıldığı gibi, dişil ve eril kavramlar arasında bir köprü anlamında kullanılagelmiştir. "S" harfi şeklindeki motif kilim, cicim ve halı dokumalarında dikey veya yatay konumda geometrik olarak stilize edilmek suretiyle kullanılmıştır.

Şekil 12. Çengel motifi (Arslan, 2014, s. 126)

Hayat Ağacı: Hayat ağacı sürekli gelişen, cennete yükselen hayatın dikey sembolizmini oluşturmakta, sürekli değişim ve gelişim içinde yaşayan evreni anlatmaktadır. Toprağın altında kalan kökleriyle yer altını, alt dalları ve gövdesiyle

yeryüzünü, ışığa yükselen üst dallarıyla cenneti ifade etmektedir. (Anonim, 2012).

Şekil 13. Hayat ağacı motifi (Erbek, 2006)

Şimkubik Motifi: İçiçe iki altıgen içine yerleştirilen çengel motifinden oluşan şimkubik gelin topuğu, güzel topuk anlamların gelmektedir (Anonim, 2012).

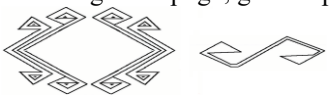

Şekil 14. Yılan motifleri (Tekin, 1997, s. 107-108)

Hakkâri Kilim Çeşitleri

Hakkâri yöresinde dokunan kilimlere bakıldığında bunların yöresel adlarla anıldığı görülmektedir. Yörede en çok üretilen kilimler Sine, Çılgül, Gülsarya, Şamari, Lüleper, Gülhazar, Gülgever, Şimkubik ve Herki adlarını alan kilimlerdir. Bu kilimlere kısaca değinmek gerekirse;

Sine: Hakkâri Şemdinli ilçesinde, Şamak'la birlikte dokunan bir desendir. Motifleri genellikle böcek ve çeşitli bitki türlerinden oluşmaktadır. Bordürle çerçevelenen kilim zemininde küçük motifler serpme kompozisyonla

tekrarlanmaktadır. Ayrıca zeminin ortasında tek ya da çok sayıda eşkenar dörtgen biçimli madalyon yer almaktadır. Bu madalyonlar genellikle çerçeve bordürle sınırlandırılmıştır.

Fotoğraf 3. Sine ismi verilen Hakkâri kilim örnekleri (Kilimleri dokuyanlar Şirin Tan ve Saniye Tokay, 2006. Fotoğraf Aziz Akın, 2007)

İç zemini ise yine aynı motiflerin farklı renkte düzenlemesidir. Az sayıda renk kullanımı olan ve çok madalyonlu sine kilimleri daha makbuldür. Sine deseni en zor ve emek gerektiren fazla itina ve dikkat isteyen bir kilim türüdür. Sine kilimlerinin Şemdinli ilçesinin İran'la sınır komşusu olması münasebetiyle İran kilimciliğinden fazlaca etkilendiği söylenebilir.

Gülsarya: Anlamı "Sarya'nın Gülü" olan kilimin ilk kez Sarya adlı bir kadın tarafından dokunduğu söylenmektedir. Kilimde "eli belinde" ya da "gelin kız" adı verilen motif diyagonal biçimde tekrar etmektedir. Renk düzenlemesinde enine bantlar oluşturabildiği gibi iç içe baklava dilimi tarzında da kompozisyonlar yapılabilmektedir (Anonim, 1994, S. 4).

Fotoğraf 4. Gülsarya ismi verilen Hakkâri kilim örneği (Kilimi dokuyan Canan İren, 2006. Fotoğraf Aziz Akın, 2007)

Çılgül: "Kırkgül" anlamına gelmektedir. Kilim zemininde eli belinde motifi dizayn edilerek testere motifiyle çerçevelenmiştir. Bordürün dış kenarına kontur çekilerek düzgün eşkenar dörtgen oluşturulmuştur. Bu eşkenar dörtgenler dikey yönde birleşerek ve yan yana birbiri içine geçerek zemini oluşturmaktadır. Hakim renkler

fıstık yeşili, lacivert, siyah ve kırmızıdır. Genellikle sergi yaygı ve süs eşyası olarak kullanılmaktadır (Anonim, 1994, S. 3).

Fotoğraf 5. Çılgül ismi verilen Hakkâri kilim örneği (Kilimi dokuyan Fatma Adıyaman, 2006. Fotoğraf Aziz Akın, 2007)

Şamari: Arındırılmış, saf anlamına gelmektedir. Zeminde gül adı verilen formlar enine bantlar halinde tarak motifi fon üzerinde değişik renklerle yer almaktadır. Bu desendeki kilim çeşitleri Hakkâri'nin güneyindeki Çığlıca köyü civarında sıkça dokunmaktadır (Anonim, 1994, S. 2-8).

Fotoğraf 6. Şamari ismi verilen Hakkâri kilim örnekleri (Kilimleri dokuyanlar Perihan Kurt ve Binnaz Kurt, 2006. Fotoğraf Aziz Akın, 2007)

Hakkâri yöresinde gül ve çiçeklerle isimlendirilen kilimlerin yanında aşiret isimleri ile tanınan kilimlere de rastlamak mümkündür. Bu kilimlerden bir tanesi "Herki" kilimidir (Anonim, 1994, S. 2-8).

Herki Kilimi: Genelde kilimi çerçeveleyen değişik renklerde yatay bordürlerden oluşmaktadır. Kenar bordürü içinde yaba ve çengel motiflerinin sıralandığı ince bordürlerle sınırlandırılmıştır. Bu bordürlerde çiçekleri andıran altıgen motifler görülmektedir. Herki kilimlerinde gri, siyah ve lacivert renk hakimdir (Anonim, 1994, S. 2-8).

Fotoğraf 7. Herki olarak adlandırılan Hakkâri kilim örneği (Kilimi dokuyan Elif Kurt, 2006. Fotoğraf Aziz Akın, 2007)

Gülgever: Yayla gülü anlamına gelmektedir. Gül ismi alan dörtgenler, nehrek adı da verilen çengel motifi dizisiyle çerçevelenmektedir (Anonim, 1994, S. 2-8).

Fotoğraf 8. Gülgever ismi verilen Hakkâri kilim örneği (Kilimi dokuyan Aysel Öztunç, 2006. Fotoğraf Aziz Akın, 2007)

Gülhazar: Bin bir çiçek anlamına gelmektedir. Gül adı verilen formların yan yana tekrar edildiği yatay bordürlerden meydana gelmektedir. Bordürler çengel motifli ince sularla sınırlandırılmıştır. Kilimin dış çevresinde ise geometrik biçimli motif tekrarından oluşan kenar bordürü yer almaktadır (Anonim, 1994, S. 2-8).

Fotoğraf 9. Gülhazar ismi verilen Hakkâri kilim örneği (Kilimi dokuyan Ayşe Akbaş, 2006. Fotoğraf Aziz Akın, 2007)

Lüleper: Hakkâri'nin Yüksekova ilçesi civarında sulak ve bataklık yerlerde sarı, beyaz, kırmızı renklerde açan Nilüferi andıran bir tür çiçeğe yörede Lüleper denilmektedir. Kilim üstündeki desenlerin bu çiçeğin kesitini andırdıkları gibi ismini de bu çiçekten aldığı tahmin edilmektedir. Genelde biri açık biri koyu renkten oluşmak üzere üç veya beş dikey bordürden oluşmaktadır (Anonim, 1994, S. 2-8). Kilim kenarı geometrik biçimli bordürle çerçevelenmektedir. Hakim renkler ise kırmızı, siyah, beyaz, yeşil, mavi ve bejdir.

Fotoğraf 10. Lüleper ismi verilen Hakkâri kilim örnekleri (Kilimleri dokuyanlar Esmer Akbaş ve Güllü Temel, 2006. Fotoğraf Aziz Akın, 2007)

Şimkubik: Şimkubik "Güzel topuk", "gelin topuğu" veya "gelin pabucu" anlamına gelmektedir. Kilim gül adı verilen sıraların arasına "Şimkubik" adı verilen motif sırasının işlenmesiyle dokunmaktadır.

Fotoğraf 11. Şimkubik ismi verilen Hakkâri kilim örneği (Kilimi dokuyan Emine Turan, 2006. Fotoğraf Aziz Akın, 2007)

Hakkâri Kilimlerinin Yöre Ekonomisine Katkısı

İnsanlarımız kilimciliği başlangıçta yaygı, örtü, sedir örtüsü, yastık, minder, çeyiz, un çuvalları vb. bütün mefruşat ihtiyaçlarını karşılamak için üretmişlerdir. Fakat günümüzde sanayinin gelişmesi, insanların alım gücünün artmasıyla birlikte kilimciliğe duyulan ihtiyaç azalmıştır. Günümüzde kilimcilik genellikle sanatsal amaçlı ve turizme yönelik yapılmaktadır. İnsanlar bu uğraşıdan para kazanmaktadır.

Günümüzün dekorasyon modası oryantalizme yatkın olduğundan kilim ve benzer teknikteki dokumalar; yaygı, kanepe örtüsü ve kaplama malzemesi ya da kapı perdesi, yastık, minder, hatta araba koltuk örtüleri gibi yeni ürün çeşitleri olarak kullanılmaktadır. Şu bir gerçektir ki günümüzde kilimcilik zorunlu ihtiyaç malzemesinden ziyade lüks tüketim malları olarak zevk sahibi ve maddi imkânı olan insanlara hitap eden bir sanat kolu haline gelmiştir. Bu insanlar sanat değeri olan ürünlere daha çok harcama yapmaktadır. Bu nedenle üretimin yozlaşmadan eski orijinal örneklerine bağlı kalınarak üretilmesi zorunluluk arz etmektedir. Kilim üretiminde yozlaşmanın en az olduğu ve orijinal örneklere bağlı kalınarak üretimin yapıldığı en önemli merkezlerden bir tanesi Hakkâri ilimizdir.

Çok engebeli yapıya sahip yüzey şekilleri nedeniyle bölgede tarım sınırla alanlarda yapılmakta ve sanayi kuruluşlarının olmaması sebebiyle de insanların geçinmek için yeni uğraşılar bulması gerekmektedir. Bu uğraşıların başında gelen kilimcilik konusunda Hakkâri Valiliği büyük çaba göstermektedir. Bu çabalar sonucunda 1984 yılında İl Özel İdare Müdürlüğü tarafından Hakkâri İplik Sanayi Anonim Şirketi (HİSAŞ) kurulmuştur. 2008 yılında kısa unvanı Hakkâri Kilim Ltd. Şti.'ye çevrilmiştir. Şirketin kuruluş amacı kaybolmaya yüz tutmuş Hakkâri kilimciliğini yaşatmak, korumak, geliştirmek, geleneksel yöntemlerle ve organize bir şekilde üretilmesini sürdürmek ve işsiz kadınlara istihdam alanı yaratmaktır. Bu amaç doğrultusunda kuruluşundan bu güne kadar çok sayıda genç kız istihdam edilmiş, bunlara kilim dokuma öğretilmiştir (Anonim, 2011). Bu kurumda Türkiye Kalkınma Bankası'nın da desteği ile ciddi ve bilimsel anlamda iplik üretimi, doğal boyama, desen, üretim ve pazarlama çalışmaları yapılmaktadır (Anonim, 1994, S. 2).

Hisaş ürettiği iplikleri ve tezgâhları Halk Eğitim Merkezleri ile işbirliği yaparak ve usta öğreticilerden yararlanarak ilçelere ve köylere dağıtmaktadır. Bu sayede ilçelerin ve köylerinde üretime katkısını sağlamakta ve bu işi yapan kişilere yeni kazanç kapısı açılmaktadır. Dokunan kilimler kilim meraklılarına, ihracatçılara, İstanbul Kapalıçarşı ve Nuruosmaniye esnafına, Kuşadası'ndaki satıcılara, Antalya'ya ve Kapadokya gibi turizm merkezlerine ve talebe göre başka yerlere de pazarlanmaktadır. Ayrıca çeşitli sergi ve fuarlar la hem tanıtım hem de satışı yapılmaktadır (Anonim, 1994, S. 2-8).

Sonuç

Hakkâri yöresinde üretilen kilimlerin incelenmesi sonucunda geleneksel malzeme, motif ve teknikte üretildiği görülmüştür. İncelik, kalite ve motiflerdeki girift detayları ile yozlaşmanın hemen hemen hiç olmadığı kilimlerimizdendir. Karakteristik renkleri kırmızı, bordoya yakın ton, lacivert, kahverengi, siyah ve

beyazdır. Geleneksel olarak 1.30x2.00 cm boyutlarındadır. Ortalama büyüklük 2 m2, ortalama ağırlık ise 7.700 kg/m2'dir. Yörede yapılan kilimler genelde yaygı amaçlı yapılmasının yanında; günümüzde araba koltuk takımı, değişik boyda ve biçimde yelek yapımında, pano, minder koltuk örtüsü takımı vb. değişik kullanım amaçlı olarak üretilmektedir.

Kilimciliğin ekonomik olarak yöreye büyük getirisi vardır. İnsanların başka geliri olmadığı durumlarda kişilerin gelir temin etmesine imkân sağlamaktadır. Bu sayede işsiz insanlar istihdam edilmektedir. Ev hanımları ve genç kızlar ürettikleri kilimleri satarak aile bütçelerine büyük katkı sağlanmaktadır. Üretilen kilimler birçok ülkeye (Almanya, İsviçre, Hollanda vb.) ihraç edilmekte bu sayede ülke ekonomisine önemli miktarda döviz girdisi sağlanmaktadır. Hakkâri Valiliğinin çabaları T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından desteklenmektedir. Kilim dokumacılığı hem yörenin folklorik bir özelliği olarak korunup yasatılması hem de Hakkâri için önemli bir iktisadi faaliyet olması dolayısıyla üzerinde durulması gereken bir konudur. Yurt içi ve yurt dışı fuar, sergi vb. organizasyonlarda yer verilerek ve ürün çeşidinin arttırılması ile Hakkâri kilimciliğinin gelişmesine katkıda bulunulmaktadır. Yurtiçi ve yurtdışı fuarlarda Hakkâri kilimlerinin tanıtılması, gerek yazılı gerek görsel yollarla kilimlerin çok daha geniş kitlelerce bilinir hale gelmesi ile artan siparişler yöre için bir dönüşüm yaratmıştır

Kaynaklar

ALİKILIÇ, Dündar; "**Hakkâri Tarihi.**" Hakkâri, Hakkâri Valiliği Yayın No: 6, Anıt Matbaası, Ankara, 2010.

AKIN, Aziz; Hakkâri Kilim Ltd. Şti. Şirket Müdürü. Hakkâri, 2014.

ANONİM; "**Hakkâri Kilimleri**". Hakkâri Valiliği Yayınları, Hakkâri, 1994.s.2-8

ANONİM; "**Hakkâri 2003 İl Yıllığı.**" T.C. Hakkari Valiliği, T.S.O.F. Plaka Matbaacılık A.S., Ankara, 2004.

ANONİM; "**T.C Hakkâri İl Genel Meclisi**". HİSAŞ A.Ş. Sermaye Artırımı Kararı. Hakkâri, 2011.

ANONİM; "**Van Hakkâri Kilimleri.**" **Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.** van-hakkari-kilimleri-2/

ARSLAN, Halime; **"Kolan Dokumanın Giysi Tasarımında Kullanılması."** Motif Akademi Halkbilimi Dergisi / 2014-1 (Ocak-Haziran) s.123-139

AYTAÇ, Çetin; "**El Dokumacılığı**". Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

ERBEK, Güran; "**Kilim Catalouge**" No:1 Prepared By Güran Erbek. Selçuk AŞ. İstanbul, 1990.

ERBEK, Mine; "**Çatalhöyük'ten Bugüne Anadolu Motifleri**." http://dipnotkitap.net /DENEME/ Anadolu_Motifleri.htm. Ankara, 2006.

KARAHAN, Recai; "**Sarya'nın Gülleri**." e-dergi.atauni.edu.tr/ataunigsed / article /download /.../1025002446, 2004.

ONUK, Taciser. AKPINARLI, Feriha. ORTAÇ, Serpil; "**İçel El Sanatları**". Kültür Bakanlığı Yayınları, No: 2091, Ankara, 1998. s.10

ŞAHİN, Güven. "**Hakkâri'nin Nişaneleri ve Bunların Coğrafi İşaret Kapsamına Alınarak Ekonomiye Kazandırılması."** Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. The Journal of International Social Research. Cilt: 6 Sayı: 27 Volume: 6 Issue: 27 Yaz 2013 Issn: 1307-9581

TEKÇE, Fuat. "**Pazarık Altaylardan Bir Halının Öyküsü**". Kültür Bakanlığı Yayınları/1542, Ankara, 1993.

TEKİN, Ezgi; "**Hakkâri Kilim Dokumacılığı Üzerine Bir Araştırma**." Gazi Ün. Sos. Bil. Ens. YLT (Basılmamış), Ankara, 1997.

YALÇIN, Halit; "**Hakkâri Kültürü**." Hakkâri, Hakkâri Valiliği Yayın No: 6, Anıt Matbaası, Ankara, 2010.

YAZICIOĞLU, Yahşi. TEZEL, Zeynep; "**Türk El Dokusu Halıların Yurtdışı Platformlarda Tanıtılması ve Tüketim Olanaklarının Araştırılması Üzerine Somut Öneriler.**" Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyum Bildirileri. Kültür Bakanlığı Yayınları:1861, Ankara, 1997.